
ТАШ'ЯН РОМАН ІВАНОВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, заступник декана Інституту прокуратури та кримінальної юстиції, Україна, м. Харків
e-mail: tashian@ukr.net
ORCID 0000-0002-6876-5857

УДК 347.441.832

Недійсність правочинів та її правові наслідки у цивільному праві Німеччини

Стаття присвячена вивченню недійсності правочинів та її правових наслідків у цивільному праві Німеччини. Автор провів порівняльно-правовий аналіз німецької та української правової доктрини і законодавства. Основна увага була зосереджена на особливостях німецького права, пов'язаного з недійсністю правочинів. Так, проаналізовано поняття недійсності, значення поділу правочинів на зобов'язальні й розпорядчі. Особливу увагу приділено ролі принципу абстрактності. Крім того, автор проаналізував наслідки недійсності правочинів, перш за все положення про безпідставне збагачення (кондикційні).

Ключові слова: недійсність правочинів, зобов'язальні і розпорядчі правочини, принцип абстрактності, правові наслідки недійсності правочинів, реституція, безпідставне збагачення.

Однією з ключових, що постійно перебуває у фокусі уваги цивілістів, є проблема недійсності правочинів. У вітчизняній правовій доктрині це питання вивчали Є. В. Бернада, О. О. Кот, В. І. Крат, Н. С. Кузнецова, І. В. Спасибо-Фатеева та ряд інших науковців. У той же час у наукових працях, як правило, головна увага приділяється дослідженню проблем недійсності правочинів в Україні та в пострадянських країнах. Однак у су-

часних умовах не менш важливим є інший напрям наукових пошуків – вивчення досвіду країн Центральної Європи, перш за все країн із пандектною системою права, до якої тяжіє й Україна. Метою цієї статті є аналіз законодавства та правової доктрини Федеративної Республіки Німеччина щодо правових наслідків недійсності правочинів.

Слід зауважити, що при вивченні робіт німецьких цивілістів складається

враження, що розбіжності між вітчизняною наукою цивільного права та німецькою значно перебільшені. Так, у німецькому праві недійсність правочину означає, що правові наслідки, настання яких бажали досягти сторони правочину, не настають. При цьому недійсність правочину не означає, що волевиявлення осіб не має жодних правових наслідків [1, с. 312], оскільки такий правочин призводить до наслідків, пов'язаних з його недійсністю. Як можна побачити, розуміння недійсності правочину практично ідентичне вітчизняному, яке закріплене у ч. 1 ст. 216 ЦК, – недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

У той же час доктрина цивільного права Німеччини характеризується особливістю, яка принципово відрізняє вчення про правочини від вітчизняної доктрини. Ідеться про поділ правочинів на зобов'язальні й розпорядчі. Так, у німецькому цивільному праві розрізняють зобов'язальні правочини (угоди) (*Verpflichtungsgeschäft*), які створюють зобов'язання, та розпорядчі правочини (угоди) (*Verfügungsgeschäft*), які безпосередньо переносять титул. Це питання доволі складне і заслуговує окремого дослідження, хоча не можна не відмітити, що інтерес до цієї проблеми у науковців зростає.

Своїм існуванням концепція поділу правочинів на зобов'язальні й розпорядчі зобов'язана пандектистам ХІХ ст., а особливо Ф. К. фон Савіньї (*Friedrich Carl von Savigny*). Саме пандектисти не тільки опрацювали нароби римського приватного права, а й пішли далі, розробивши ряд правових конструкцій,

які застосовуються й сьогодні. До таких належить, зокрема, розмежування договору про відчуження речі та його виконанням, і як наслідок, принцип абстрактності (*Abstraktionsprinzip*), відповідно до якого, якщо підстава недійсності існує тільки щодо зобов'язального правочину, це не тягне недійсність розпорядчого.

Дію принципу абстрактності ілюструють за допомогою такого прикладу: договір про продаж 100 тонн картоплі треба відокремлювати від безпосередньої передачі власності на цю картоплю. Дійсність передачі не завжди залежить від дійсності договору купівлі-продажу. Тобто, якщо правочин купівлі-продажу виявиться нікчемним або буде визнаний судом недійсним (оспорований правочин), треті особи, які набули права власності на товар, не можуть бути позбавлені цього права. Треті особи – добросовісні набувачі наділені таким захистом у будь-якому випадку, але принцип абстрактності не діє в разі наявності недобросовісності набувача [2, с. 773].

Таким чином, у німецькому цивільному праві недійсність розпорядчого правочину (найчастіше – передача речі або сплата грошей) прямо не обумовлюється недійсністю правочину зобов'язального (купівлі-продажу тощо). Розпорядчий правочин буде недійсним тільки у випадку, коли відповідна підстава мала місце щодо нього, наприклад, особа, яка сплатила гроші, діяла внаслідок помилки, або на річ був накладений арешт.

Доречно також відмітити, що дію принципу абстрактності не можна абсолютизувати, оскільки найчастіше

одна й та сама обставина впливає на дійсність обох правочинів – зобов'язального та розпорядчого.

Професор кафедри цивільного права університету Байройта (Баварія, Федеративна Республіка Німеччина) Dr. Stefan Leible ілюструє дію принципу абстрактності таким чином: Л. придбав на вулиці у Ф. кілька склянок землі, яку останній визначив як таку, що має особливі цілющі властивості. Сума договору становила близько 1 000 євро. Вдома Л. виявив, що придбав звичайний пісок із будівельного майданчика, і звернувся до Ф. із вимогою про повернення грошей на підставі § 123 BGB (Bürgerliches Gesetzbuch – Цивільний кодекс Німеччини) – оспорювання правочину, вчиненого внаслідок обману. Професор звертає увагу на принцип абстрактності, згідно з яким наявність помилки на рівні зобов'язального правочину купівлі-продажу не тягне сама по собі недійсність розпорядчого правочину передання грошей. Швидше за все, має місце випадок, коли та сама вада волевиявлення стосується також розпорядчого правочину. Помилки є ідентичними і впливають на обидва правочини. Враховуючи, що в даному випадку є подвійна недійсність (зобов'язального і розпорядчого правочинів) Л. може вимагати від Ф. повернення грошей, обґрунтовуючи свої вимоги як § 985 BGB, що встановлює права власника на повернення своєї речі (обґрунтовуючи недійсність передання права власності на гроші), так і § 812 BGB, що регулює правила про витребування безпідставно набутого майна (обґрунтовуючи вимоги недійсністю договору купівлі-продажу) [3].

Не менш важливим є питання про наслідки недійсності правочину. Вітчизняне законодавство, як і законодавство інших пострадянських країн, передбачає як загальний наслідок такої недійсності двосторонню реституцію – повернення сторонами усього одержаного на виконання правочину або відшкодування вартості одержаного. Не занурюючись глибоко у сутність реституції (знов-таки, це питання заслуговує на окремий розгляд), зазначимо, що реституція як спеціальний наслідок недійсності правочину є «надбанням» радянського права, а в державах Центральної Європи, в тому числі і в Німеччині, функціонує інша модель наслідків недійсності правочину.

Законодавчим підґрунтям наслідків недійсності правочину є § 812 BGB, який має назву «Вимоги про повернення». Особа, яка одержала щось внаслідок надання іншої особи або іншим способом за її рахунок без правових підстав, зобов'язана це повернути. Цей обов'язок також існує, коли правова підстава пізніше відпала або результат, який очікувався у зв'язку зі змістом правочину, не настав. Виконання також стосується визнання існування або неіснування зобов'язань між сторонами.

Таким чином, німецьке цивільне право, на відміну від вітчизняного, пов'язує наслідки недійсності правочину з положеннями про безпідставне збагачення, тобто з кондикцією. Слід зазначити, що німецьке цивільне право побудоване за моделлю генеральної кондикції, тобто на широкому її розумінні, яке охоплює і застосування наслідків недійсності правочинів. Аналогічні положення про безпідставне зба-

гачення містять, наприклад, ст. 2041 ЦК Італії, ст. 405 ЦК Польщі, а також (що варто підкреслити окремо) проект Загальної системи координат європейського договірної права (Draft Common Frame of Reference). Крім генеральної кондикції, існує кондикція у вузькому розумінні, наприклад, у ЦК Франції безпідставне збагачення обмежується тільки випадками помилкового платежу (ст. 1377) [4, с. 51]. Таким чином, на відміну від вітчизняної, німецька модель безпідставного збагачення значно ширша. Показово, що пояснення сутності цього інституту у літературі Німеччини починається з прикладів збагачення за недійсним правочином [5].

Заслуга у формулюванні системи генеральної кондикції належить також Ф. К. фон Савіньї, який при систематизації римського права звернув увагу, що всі випадки кондикції об'єднує те, що відбувається збільшення власності однієї особи за рахунок іншої без належної правової підстави або її подальшого відпадиння [6, с. 29].

З точки зору німецької правової доктрини, правова підстава відсутня у випадку нікчемності каузального правочину, зокрема договору, на підставі якого відбувається виконання. Такими вважаються, наприклад, вади дієздатності, оспорування правочину, порушення законної заборони, порушення добрих звичаїв, порушення форми, скасувальна обставина [2, с. 773].

Положення про кондикцію застосовуються з урахуванням принципу абстрактності. Спосіб, за допомогою якого німецьке право захищає інтереси першого продавця, полягає у наданні йому можливості висувати вимоги на

підставі § 812 BGB, який надає продавцеві право висувати вимоги до першого, а за деяких обставин навіть до другого набувача. § 812 застосовується до всіх випадків нікчемних або оспоруваних правочинів, оскільки за ними відбувається набуття без правової підстави.

Професор Hans-Eric Rasmussen-Bonne зазначає, що нікчемність зобов'язального правочину в силу принципу абстрактності не має наслідком скасування вже вчиненого виконання правочину. Однак через принцип абстрактності можна вимагати повернення виконаного за правилами про безпідставне збагачення (§ 812 BGB) [7].

Зазначимо, що недійсність зобов'язального та розпорядчого правочинів може мати також інші правові наслідки. Наприклад, у судовій справі було встановлено, що чоловік передав дружині у власність земельну ділянку, щоб вона погодилася на розлучення. При розлученні у суді сторони повідомили про те, що земельна ділянка передана у власність дружині, і шлюб було розірвано. Згодом колишній чоловік подав позов про повернення земельної ділянки, обґрунтовуючи це тим, що передання подарунків для спонукання до розлучення суперечить нормам моралі. Оскільки зобов'язальний і розпорядчий правочини є нікчемними, то реєстрація у Поземельній книзі також підлягає анулюванню. Чоловік вимагав внесення виправлень до Поземельної книги на підставі відповідних положень § 894 BGB. З приводу цього в літературі зазначається, що у випадку істотних порушень норм моралі, що спричиняє нікчемність навіть речового правочину, можливим є застосування як позову про

безпідставне збагачення, так і віндикаційного позову. Також слід звернути увагу на те, що для досягнення справедливості слід враховувати положення ч. 2 ст. 817 BGB, відповідно до якої позов про безпідставне збагачення виключається, якщо позивач винен у власних втратах (так звана вимога «чистих рук» – «clear hands»). Тому позов чоловіка про повернення земельної ділянки не буде задоволений [8].

З урахуванням розгалуженості кондикції у праві Німеччини, існує її внутрішня диференціація залежно від сфери застосування. Зокрема, виділяють особливий вид кондикції – із передання (виконання) (Leistungskondiktion) поряд з іншим видом кондикції – (Angriffkondiktion).

Виділяють такі види Leistungskondiktion:

- *condictio indebiti* – через первісну відсутність правової підстави. Вона має місце, зокрема, у випадку недійсності правочину;

- *die condictio ob causam finitam* – через подальшу втрату правової підстави;

- *die condictio ob rem* або *condictio causa data causa non* – через помилку в меті;

- *und die condictio ob turpem vel iniustam causam* – через одержання, що суперечить закону або звичаям [9]. Слід зазначити, що у зв'язку з тим, що у більшості випадків такий правочин є недійсним як вчинений з порушенням заборони закону або не відповідає добрим звичаям чи є лихварським (§ 134 BGB), то до таких відносин застосовується й *condictio indebiti*.

Відповідно, у разі недійсності правочинів їхні правові наслідки визначають-

ся положеннями про безпідставне збагачення, а саме про *Leistungskondiktion* у вигляді *condictio indebiti*.

Зазначимо, що цей вид кондикції сягає корінням ще римського права. Так, в Інституціях Гая зазначалося: той, хто прийняв платіж за неіснуючим боргом, зобов'язується. Від нього можна витребувати одержане, нібито він одержав у позику. Але такий вид зобов'язання, як здається, виникає не з договору, оскільки той, хто передає цінності з метою платежу, швидше, бажає припинити правочин, ніж вступити до договору [10, с. 129]. Взагалі, кондикційний позов від самого початку був засобом вирішення спірних ситуацій, коли було неможливо підвести конкретний випадок під фундаментальну класифікацію зобов'язань на делікти й контракти. У тому числі кондикція використовувалась для вимог про повернення помилково сплаченого платежу [11, с. 280] та надання, підстава якого пізніше відпала [12, с. 280].

Безумовно, вивчення правової системи Німеччини само по собі є вельми цікавою справою, однак необхідно робити це з певною метою. Справа в тім, що, незважаючи на непохитність реституції як наслідків недійсності правочинів у вітчизняному праві, її положення не є бездоганними. Так, ряд питань виникає при застосуванні наслідків недійсності договорів про виконання робіт та надання послуг [13, с. 34–37]. Окрему проблему становлять питання односторонньої реституції, що виходить за межі повернення за недійсним правочином. Щодо цього зарубіжний досвід може принести користь. Так, у Німеччині у разі недійсності право-

чину з будь-яких підстав стягнення в дохід держави виключається. З приводу цього в літературі зазначається, що положенням про безпідставне збагачення не властиві елементи покарання, а також відшкодування шкоди [3].

Доречно також відзначити проблему повернення виконаного за недійсними двосторонніми договорами. Питання полягає в тому, чи буде здійснюватися повернення в порядку кондикції не тільки власного виконання, а й того, що одержав сам позивач. У Німеччині з приводу цього існують дві теорії. Теорія подвійної кондикції (*Zweikondiktionslehre*) полягає в тому, що кожна сторона повинна заявити власний позов для повернення безпідставно набутого майна. Однак слідування цій теорії може призвести до несправедливого результату, оскільки можлива ситуація, коли повернення отримає тільки одна сторона, оскільки інша з тієї чи іншої причини не заявить відповідної вимоги. Тому останнім часом у німецькій правовій доктрині переважає теорія залишку (*Saldolehre*), сутність якої полягає в тому, що все, що було одержане в межах недійсного договору, повертається назад, і для цього достатньо позову однієї сторони. Теорія залишку обґрунтовується фактом економічного зв'язку виконання недійсного договору його сторонами. Відповідно до цієї теорії існують кілька винятків: коли одна зі сторін не має повної дієздатності; при укладенні правочину був наявний обман чи погроза; правочин було укладено на край не вигідних умовах або він суперечить добрим звичаям тощо [14].

Варто також звернути увагу на юридичну долю продукції, плодів та дохо-

дів, які одержала сторона недійсного правочину до повернення речі іншій стороні. Зрозуміло, що можна керуватися загальним правилом, що такі продукція, плоди та доходи слідує за самою річчю, але вбачається, що варто передбачити це правило окремо в положеннях про наслідки недійсності правочинів.

Так, у науці цивільного права Німеччини типовим є такий приклад. У січні Г. купив у Х. дерево яблуні. У грудні було встановлено, що договір купівлі-продажу є недійсним. Х. бажає повернути назад дерево й все інше. Що можуть сторони вимагати одна від одної? Х. може повернути саму яблуню на підставі § 812. У разі наявності плодів Х. може вимагати їхньої передачі на підставі § 818 абз. 1, а також §§ 100, 99 абз. 1 BGB. Г. має право вимагати повернення грошової суми, а в разі, якщо Х. вніс їх на банківський рахунок, Г. може вимагати передачі йому й відсотків на підставі § 818 абз. 1, а також §§ 100, 99 абз. 2 BGB [3].

Поміж тим слід зауважити, що кондикція не є єдиним наслідком недійсності правочинів. Так, відповідно до § 122 BGB, якщо волевиявлення є нікчемним на підставі § 118 (відсутність серйозності волевиявлення) або оспорюваним на підставі § 119 (внаслідок помилки) чи § 120 (внаслідок помилкової передачі), то суб'єкт волевиявлення повинен відшкодувати шкоду, яка була заподіяна іншій стороні або третій особі, які поклалися на дійсність такого волевиявлення, але не більше розміру вигоди, яку інша сторона або третя особа могли б одержати у випадку дійсності волевиявлення.

У певних випадках кондикція не застосовується. Так, відповідно до § 817 BGB: якщо мета виконання полягає у тому, що якщо одержувач прийняв його, незважаючи на законодавчу заборону або проти добрих звичаїв, він повинен повернути одержане. Позов про повернення виключається, коли виконавець також діяв із метою такого порушення, за певними винятками.

Викладене дозволяє дійти таких висновків. Незважаючи на, здавалося б, непохитність конструкції реституції як загального наслідку недійсності правочинів, у світі існують й інші моделі правового регулювання наслідків недійсності правочинів. Безумовно, не йдеться про відкидання вітчизняного досвіду лише з міркувань, що «в Європі по-іншому». Неможливо просто

«прищепити» іноземну систему права, оскільки існує ще ряд факторів – наукова доктрина, практика правозастосування, правова культура, які не можуть залишатися осторонь. Однак, з другого боку, обмеження наукового пошуку традиційними рамками вітчизняних напрацювань та досвідом пострадянських країн теж не є правильним. Адже не є секретом, що видатні цивілісти XIX – початку XX ст., на працях яких ми вчилися, надзвичайно широко використовували зарубіжну правову доктрину, особливо німецьку. У контексті світової глобалізації це питання набуває принципово нового значення, і за допомогою досвіду країн не такого вже далекого зарубіжжя можна вирішити ряд проблем, які мають місце у вітчизняному цивільному праві.

Список використаних джерел

1. Schwab D. Einführung in das Zivilrecht: mit BGB Allgemeiner Teil, Schuldrecht Allgemeiner Teil, Kauf- und Deliktsrecht / D. Schwab, M. Löhnig. – C. F. Müller GmbH, 2010. – 448 s.
2. Dickson B. The Law of Restitution in the Federal Republic of Germany: A Comparison with English Law / B. Dickson // The International and Comparative Law Quarterly. – 1987. – Vol. 36, No. 4. – P. 773–774.
3. http://www.zivilrecht4.uni-bayreuth.de/de/teaching/Sommersemester_2011/PUE_Schuldrecht_BTII/schaefer/downloads/1_Stunde_-_Loesungen.pdf.
4. Virgo G. The Principles of the Law of Restitution / G. Virgo. – 2nd Edition. – Oxford, 2006. – 816 p.
5. Krieb T. In Defence of Unjust Factors [Електронний ресурс] / T. Krieb // Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective / Ed. by D. Johnson, R. Zimmermann. – P. 79. – Режим доступу: <https://ouclf.iuscomp.org/articles/krebs.shtml>.
6. Новак Д. В. Неосновательное обогащение в гражданском праве: сравнительно-правовое исследование : дис. ... канд. юрид. наук / Д. В. Новак. – М., 2006. – 230 с.
7. Dr. Hans-Eric Rasmussen-Bonne, Rechtsanwalt Professor, LL.M. (Illinois). Einführung in das Zivilrecht im WS 2009/10 im Studiengang «Law in Context». Vorlesungsgliederung [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tu-dresden.de/gsw/jura/jfzivil3/ressourcen/dateien/lv_pdf_dateien/Einfuehrung_in_das_Zivilrecht_Prof.-Rasmussen-Bonne_10_2009.pdf?lang=en.
8. http://www.nomos-shop.de/_assets/downloads/9783832955229_lese01.pdf.
9. <http://www.rechtslexikon.net/d/leistungskondiktion/leistungskondiktion.htm>.
10. Римское частное право : учебник / В. А. Краснокутский, И. Б. Новицкий, И. С. Перетерский и др. ; под ред. И. Б. Новицкого, И. С. Перетерского. – М. : Юристъ, 2004. – 314 с.
11. D.12.1.32 (Celsus) // Cairns John W. Critical Studies in Ancient Law, Comparative Law and Legal History. Oxford-Portland, 2001. – 427 p.

12. D.12.7.2 (Ulpianus) // Cairns John W. Critical Studies in Ancient Law, Comparative Law and Legal History. Oxford-Portland, 2001. – 427 p.
13. Спасибо-Фатєєва І. В. Окремі питання застосування реституції / І. В. Спасибо-Фатєєва // Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова, 28 лют. 2014 р. – Х., 2014. – С. 34–37.
14. Prof. Dr. Florian Bien, Maître en Droit (Aix-Marseille III) Lehrstuhl für globales Wirtschaftsrecht, internationale Schiedsgerichtsbarkeit und Bürgerliches Recht [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02140600/Lehre/Materialien/BGB_IIB/BGB_II_b_Skript_GESAMT__04-2014_.pdf.

References

1. Schwab Dieter, Löhnig Martin. Einführung in das Zivilrecht: mit BGB Allgemeiner Teil, Schuldrecht Allgemeiner Teil, Kauf- und Deliktsrecht. C. F. Müller GmbH, 2010. 448 s. [in German]
2. Dickson Brice. The Law of Restitution in the Federal Republic of Germany: A Comparison with English Law. // The International and Comparative Law Quarterly. Vol. 36, No. 4 (Oct., 1987), pp. 773–774. [in English]
3. [Electronic resource]. Access mode: http://www.zivilrecht4.uni-bayreuth.de/de/teaching/Sommersemester_2011/PUE_Schuldrecht_BTII/schaefer/downloads/1__Stunde_-_Loesungen.pdf [in German]
4. Virgo G. The Principles of the Law of Restitution. 2nd Edition. Oxford, 2006. 816 p. [in English]
5. Krieb T. In Defence of Unjust Factors // Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective / Ed. by D. Johnson, R. Zimmermann. P.79. [Electronic resource]. Access mode: <https://ouclf.iuscomp.org/articles/krebs.shtml> [in English]
6. Novak D. V. Neosnovatelnoe obogashenie v grazhdanskom prave: sravnitelno-pravovoe issledovanie Dis. ... kand. jurid. nauk. M., 2006. – 230 s. [in Russian]
7. Dr. Hans-Eric Rasmussen-Bonne, Rechtsanwalt Professor, LL.M. (Illinois). Einführung in das Zivilrecht im WS 2009/10 im Studiengang „Law in Context“. Vorlesungsgliederung. [Electronic resource]. Access mode: https://tu-dresden.de/gsw/jura/jfzivil3/ressourcen/dateien/lv_pdf_dateien/Einfuehrung_in_das_Zivilrecht_Prof.-Rasmussen-Bonne_10_2009.pdf?lang=en [in German]
8. [Electronic resource]. Access mode: http://www.nomos-shop.de/_assets/downloads/9783832955229_lese01.pdf [in German]
9. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.rechtslexikon.net/d/leistungskondiktion/leistungskondiktion.htm> [in German]
10. Novitskiy I. B., Pereterskiy I. S. Rimskoe chastnoe pravo. Uchebnik / V. A. Krasnokutskiy, I. B. Novitskiy, I. S. Pereterskiy i dr.; pod red. I. B. Novitskogo, I. S. Pereterskogo. M.: Yurist'. 2004. – 314 s. [in Russian]
11. D.12.1.32 (Celsus) // Cairns John W. Critical Studies in Ancient Law, Comparative Law and Legal History. Oxford-Portland. 2001. 427 p. [in English]
12. D.12.7.2 (Ulpianus) // Cairns John W. Critical Studies in Ancient Law, Comparative Law and Legal History. Oxford-Portland. 2001. 427 p. [in English]
13. Spasibo-Fateeva I. V. Okremi pitannya zastosovannya restitutsizi / I. V. Spasibo-Fateeva // Aktualni problemi privatnogo prava : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., prisvyach. 92-y richnitsi z dnya narodzh. d-ra jurid. nauk, prof., chl.-kor. AN USSR V. P. Maslova, 28 lyut. 2014 r. – Harkiv, 2014. – S. 34–37. [in Ukrainian]
14. Prof. Dr. Florian Bien, Maître en Droit (Aix-Marseille III) Lehrstuhl für globales Wirtschaftsrecht, internationale Schiedsgerichtsbarkeit und Bürgerliches Recht. [Electronic resource]. Access mode: http://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02140600/Lehre/Materialien/BGB_IIB/BGB_II_b_Skript_GESAMT__04-2014_.pdf [in German]

Ташьян Р. И., кандидат юридических наук, доцент кафедры гражданского права № 1 Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, заместитель декана Института прокуратуры и уголовной юстиции, Украина, г. Харьков
e-mail: tashian@ukr.net
ORCID 0000-0002-6876-5857

Недействительность сделок и ее правовые последствия в гражданском праве Германии

Статья посвящена изучению недействительности сделок и ее правовых последствий в гражданском праве Германии. Автор провел сравнительно-правовой анализ немецкой и украинской правовой доктрины и законодательства. Основное внимание сосредоточено на особенностях немецкого права, связанного с недействительностью сделок. Так, проанализировано понятие недействительности сделок, значение разделения сделок на обязательственные и распорядительные. Особое внимание уделено роли принципа абстрактности. Кроме того, автор проанализировал последствия недействительности сделок, прежде всего положения о неосновательном обогащении (кондиционные).

Ключевые слова: недействительность сделок, обязательственные и распорядительные сделки, принцип абстрактности, правовые последствия недействительности сделок, реституция, неосновательное обогащение.

Tashian R. I., PhD in law, vice-dean of the Institute of prosecutors and criminal justice, docent of chair of civil law № 1 of Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv
e-mail: tashian@ukr.net
ORCID 0000-0002-6876-5857

Invalidity of Transactions and its Consequences in Civil Law of Germany

In the article the invalidity of transactions and its legal consequences in civil law of Germany are studied. The author provided a comparative legal analysis of the German and Ukrainian legal doctrine and legislation.

The main attention was focused on the features of the German law relating to the invalidity of transactions. The author analyzed the definition of invalidity and made a conclusion that it is very similar to Ukrainian legislation. In the center of scientific interests disposes the classification of transactions on promissories (real) and dispositives. This classification is not known our legislation but is very shared in Germany. The importance of this differentiation consists in that there are separate consequences on invalidity of such transactions.

Also the principle of abstraction plays very important role in law of Germany, which one nature is that promissories (real) and dispositives transactions are independent from each other. In addition, the author has analyzed the consequences of invalidity of transactions, primarily unjust enrichment (condition). Researcher gives consideration that the consequences of invalidity of transactions in Germany differ from Ukraine, but this does not exclude of possibility of using foreign experience in our law science and practice.

Key words: invalidity of transactions, contracts and administrative transactions, the principle of abstraction, the legal consequences of invalidity of transactions, restitution.